

ІСТОРИЯ НАУКИ HISTORY OF SCIENCE

УДК 636.4:061.2:005.745(477)(091)

Український поступ в історії створення Міжнародного та національного товариств ґрунтознавців (1907–1928) (оглядова)

В. В. Кунець^a ✉, Т. М. Лактіонова^b, І. Ф. Парасочка^c

Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського», Харків, Україна

ІНФОРМАЦІЯ	АНОТАЦІЯ
Отримано 12.03.2025 Отримано після доопрацювання 12.05.2025 Затверджено до видання 17.16.2025 Доступно онлайн 07.07.2025	У статті розглянуто історію зародження ідеї об'єднання світової ґрунтознавчої наукової спільноти, розкрито науково-організаційні підходи задля розвитку педології як самостійної науки. Проаналізовано результати роботи перших профільних наукових форумів, скликаних з метою створення Міжнародного товариства ґрунтознавства (ISSN/ISSS) та пізніше Українського товариства ґрунтознавців (УТГ). Відстежено послідовність подій у розвитку галузевої наукової думки та розкрито динаміку зміни її пріоритетних напрямів, виділено українську складову. Хронологічні межі дослідження включають 1907–1928 роки — від перших зборів наукової спільноти в колишній Російській імперії, де було вирішено проводити періодичні з'їзди ґрунтознавців, та I Міжнародної агрогеологічної конференції до Всеукраїнської наради ґрунтознавців (1928), яка стала вирішальним кроком у справі створення національного галузевого товариства на теренах України. Всесвітні Конгреси та, між ними, міжнародні та національні конференції, з'їзди і численні наради дозволяли науковцям обмінюватися думками, досягати наукового консенсусу і тим самим розвивати та вдосконалювати методологічні та теоретичні основи ґрунтознавства. Наукові дискусії та колективні польові екскурсії, як традиційні атрибути зборів різного рівня, також були необхідним доповненням до дослідницького процесу. Так спільними зусиллями у творчій роботі ґрунтознавчих колективів різних поколінь та країн викристалізовувалися основні напрями досліджень, наукові положення та гіпотези. Для забезпечення послідовності відображення подій матеріал представлено у хронологічному порядку. Розкрито діяльність українських учених Г. Г. Махова, О. Н. Соколовського, Д. Г. Віленського, Г. М. Висоцького, Ф. І. Левченка, В. І. Крокоса, М. К. Крупського та інших у справі створення Українського товариства ґрунтознавців і розбудови системи національної консолідації знань про ґрунти. Особливий інтерес для висвітлення цієї теми становили галузеві періодичні видання досліджуваного періоду. Першочергової значущості надавали вивченню опублікованих офіційних документів наукових та громадських організацій і державних установ — постанов, протоколів, рішень наукових форумів та нарад. Це стало підґрунтям для уточнення окремих суперечливих моментів у висвітленні історичних подій, і допомогло розкрити логічність їх послідовного ряду та збагатити реальним тематичним змістом. Матеріал доповнено особистими спогадами та враженнями вчених від участі в окремих подіях світового рівня. Важливим результатом дослідження є конкретизація процесу еволюціонування сучасної громадської організації — Українського товариства ґрунтознавців та агрохіміків. Фактично доведено дату його заснування.

✉ victoriya.viva@ukr.net

ORCID: ^a0000-0001-7169-5418, ^b0000-0002-8681-6224, ^c0000-0002-3274-2776

Форма цитування: Кунець В. В., Лактіонова Т. М., Парасочка І. Ф. Український поступ в історії створення Міжнародного та національного товариств ґрунтознавців (1907–1928) (оглядова) *Агрохімія і ґрунтознавство* : міжвідом. темат. наук. зб. / ННЦ "ІГ" ім. О. Н. Соколовського". Харків, 2025. Вип. 98. С. 91-108 doi: 10.31073/acss98-07

1. Вступ

Віковий поступ Міжнародного товариства ґрунтознавства (МТГ) / International Society of Soil Science (ISSS) та його правонаступника — Міжнародного союзу ґрунтознавців / International Union of Soil Sciences (IUSS) — це історія сучасної глобальної ґрунтознавчої спільноти [1]. Завдяки зусиллям окремих учених, зародилася ідея створення міжнародного об'єднання науковців, зацікавлених у

розробці стандартизованих і гармонізованих методів аналізу та уніфікованих підходів до номенклатури і класифікації ґрунтів.

До початку XX ст. ґрунтознавство, на думку відомого сучасного дослідника історії розвитку науки про ґрунт А. Е. Hartemink [2], носило регіональний характер, а також мало або геологічний, або хімічний фокус. На ранніх етапах наукового вивчення природи і розвитку ґрунту методи дослідження сильно розходилися. По суті, як вважають Н. Van Baren et al. [3], це були польові (агрогеологія) і лабораторні (агрохімія) методи. У Західній Європі ґрунтознавство здебільшого зароджувалося в лабораторіях, тоді як у США та Російській імперії воно розпочалося з польових досліджень. Коли вивчення ґрунту стало більш систематичним і глибоким, і дослідники з різних країн почали відвідувати лабораторії один одного, відбувся обмін висновками та ідеями щодо процесів ґрунтоутворення, методів вимірювання параметрів властивостей ґрунту, живлення рослин тощо [4].

Так позначилися потреби щодо регулярного обміну науковою інформацією. Тому синергійний рух формування світової спільноти мав фундаментальну значущість для становлення ґрунтознавства як наукової дисципліни. Товариство було створено в Римі під час IV Міжнародної конференції з педології (1924). Спочатку воно називалося «Міжнародне товариство ґрунтознавства» (International Society of Soil Science) і за словами Edoardo A. C. Costantini, Президента IUSS, на Всесвітньому Конгресі ґрунтознавців у 2024 р. [1], складалося з окремих членів, і лише у 1998 р., після затвердження Генеральною асамблеєю нового статуту, товариство було перейменовано на «Міжнародний союз ґрунтознавства» (International Union of Soil Sciences), який вже виступив як альянс національних товариств або академій. Зміна була офіційно оформлена під час 16-го Всесвітнього конгресу ґрунтознавства в Монпельє, Франція [1, 5].

Як відомо з фундаментальної праці, опублікованої до 100-річчя Міжнародного товариства ґрунтознавців за редактуванням R. Horn та ін. [6], міжнародний рівень об'єднання провідних ґрунтознавців світу послугував поштовхом до створення національних ґрунтознавчих товариств у багатьох країнах. Українські вчені-ґрунтознавці, навіть і за тих часів, коли працювали в умовах, які не сприяли розвитку національної науки, знаходилися в авангарді великого загону науковців, об'єднаних ідеєю консолідованого розвитку всіх наук, пов'язаних з ґрунтом.

Мета статті: (1) висвітлення результатів дослідження історичних документів та аналізування послідовного ряду подій у сфері світової ґрунтознавчої спільноти, включаючи й Україну, спрямованих на консолідацію наукової думки; (2) розкриття історії зародження сучасної громадської організації — Українського товариства ґрунтознавців та агрохіміків і фактичне підтвердження дати його заснування.

2. Історичні відомості про об'єднаних зусилля ґрунтознавців світу

Перша нарада ґрунтознавців у Російській імперії (1907)

Цікаво, що перші збори ґрунтознавчої спільноти в Російській імперії передували західноєвропейським. Так, перша нарада ґрунтознавців, скликана Агрономічною комісією при московському Музеї прикладних знань, відбулася 1–3 березня 1907 р., на яку зібралися 40 учасників. На засіданні було ухвалено рішення про влаштування періодичних з'їздів вчених, які працюють у галузі ґрунтознавства, і перший з них вирішено скликати на Різдвяні свята 1907 р. у Москві [7]. Для складання програми запланованої зустрічі було організовано спеціальну комісію з фахівців, працюючих у сфері наукового і генетичного ґрунтознавства. До

складу комісії увійшли й провідні українські вчені — В. І. Вернадський, Г. М. Висоцький, Г. І. Танфільєв, В. І. Талієв. Було організовано й виконавчий орган — Бюро, до функцій якого, крім ведення протоколів, опублікування програми і всіх матеріалів майбутньої зустрічі, також включено збирання бібліографічних відомостей про всі опубліковані роботи в галузі ґрунтознавства. Таким чином, говорячи сучасною мовою, Бюро взяло на себе відповідальність за створення бібліотеки і бази даних публікацій з ґрунтознавства з виданням у подальшому бібліографічного покажчика для загального користування [7].

I Міжнародна агрогеологічна конференція (1909)

Загальновідомо, що I Міжнародна агрогеологічна конференція відбулася 14–24 квітня 1909 р. у Будапешті, скликана задля обговорення низки основних питань ґрунтознавства та узгодження методів польових і лабораторних досліджень ґрунтів. У ній взяли участь 86 науковців із 23 країн [3].

Детальний звіт про конференцію опублікував професор К. Д. Глінка, який на той час працював на кафедрі ґрунтознавства Ново-Александрійського інституту сільського господарства і лісівництва (Інститут переведено до Харкова у 1914 р.) [8]. Головним організатором зібрання виступив Угорський геологічний комітет на чолі з директором L. Loczy. Першим доповідачем був професор К. Д. Глінка. Його виступ на тему «Про ґрунтові зони та ґрунтові типи Європейської та Азіатської Росії» було ілюстровано колекцією ґрунтів, мапою ґрунтів Європейської та невеликою схематичною картою ґрунтів Азіатської частин Росії. Цікаво, що другий доповідач, професор G. Murgoci (Бухарест), демонструючи власну карту ґрунтів Румунії, відмітив спорідненість ґрунтових зон на мапах європейської частини Росії та країн Європи.

На думку К. Д. Глінки, особливу зацікавленість викликала доповідь P. Treitz (Будапешт) про спосіб обчислення спеціального коефіцієнту для характеристики клімату різних ґрунтових зон, якому автор дав назву «Sättigungsdeficit» («Дефіцит насичення»), та про метод аналізування дрібноземистих часточок ґрунту для характеристики різних типів ґрунтів. У статті К. Д. Глінка також підкреслив, що саме P. Treitz більше за інших додав зусиль для організації конференції та екскурсії [8].

Решта доповідей стосувалася широкого кола питань: колоїдні сполуки та їх роль у процесах вивітрювання та ґрунтоутворення; фізико-географічні зони земної кулі у зв'язку з її кліматичними зонами; методи польових і лабораторних досліджень; картографія ґрунтів; способи та прийоми відбирання зразків ґрунту та інше.

Однак найбільш цікавою виявилась польова екскурсія, де дебатовалися різноманітні питання з ґрунтознавства й зональності типів ґрунтів, методи вивчення безпосередньо у ґрунтових розрізах морфології ґрунтів різних типів і на різних породах. Саме впродовж екскурсії, запевняв К. Д. Глінка, встановилося найясніше порозуміння між окремими учасниками і користь міжнародного зібрання стала настільки очевидною, що було висловлено загальне побажання, щоб такі конференції періодично повторювались.

Важливою була також запропонована професором B. Von Inkey (Будапешт) (член-кореспондент Угорської академії наук, засновник агрогеологічних досліджень в Угорщині) і доповнена професором E. Ramann (один із засновників ґрунтознавства у Німеччині) рекомендація учасникам конференції створити оглядові карти ґрунтів у тих країнах, де проводяться дослідження, що було одногласно схвалено конференцією.

На заключному засіданні, за ініціативою професора F. Wahnschaffe (Берлін) (у 1912 р. він став головою Німецького геологічного товариства) було висунуто пропозицію відокремити ґрунтові конгреси від геологічних та скликати наступну

агрогеологічну конференцію одночасно з геологічним конгресом. Зі статті D. J. Hissink у журналі «Почвоведение» 1928 р. [9] відомо також, що на конференції ухвалено створення великого агрогеологічного комітету (комісії), секретарем якого став B. von Inkey.

II Міжнародна агрогеологічна конференція (1910)

II Міжнародну агрогеологічну конференцію було скликано у серпні 1910 р. у Стокгольмі, і в ній взяли участь 170 ґрунтознавців з усього світу [3]. Роботу конференції було розподілено на шість секцій, присвячених механічному аналізу ґрунту, ґрунтовим колоїдам, підготовці ґрунтових екстрактів для хімічного аналізу, ґрунтова картографії, класифікації та номенклатурі типів ґрунтів і ґрунтових умов у різних країнах. Було ухвалено низку важливих рішень: закрити великий агрогеологічний комітет, який було обрано на I Міжнародній агрогеологічній конференції (1909) та передати його функції Організаційному комітетові, який функціонуватиме упродовж кожної конференції. Також вирішено створити три міжнародних комісії: з механічного аналізу ґрунту; з хімічного аналізу; з номенклатури ґрунтів у моренних зонах Європи. Професору F. Wahnschaffe доручено організувати випуск міжнародного агрогеологічного журналу. Наступну (третю) конференцію ухвалили скликати у 1914 р. у С.-Петербурзі. Головою її Організаційного комітету було обрано проф. О. П. Карпінського [9].

Роки 1910–1914 D. J. Hissink [9] характеризує як такі, що сповнені прогресом у міжнародному спілкуванні ґрунтознавців: було створено міжнародний науковий журнал «Internationale Mitteilungen Fur Bodenkunde»/«Міжнародні комунікації з ґрунтознавства» (1911); доктор А. М. Atterberg у Берліні провів засідання комісії з механічного і фізичного дослідження (1913); професор А. V. Sigmond у Мюнхені зібрав членів Комісії з хімічного аналізу ґрунтів (1914). Протоколи проведених засідань і повідомлення їх учасників було розміщено у міжнародному журналі.

Світова війна зруйнувала всі плани ґрунтознавчої спільноти щодо проведення спільних конгресів, конференцій, співпрацю зупинено, зв'язки розірвано. О. П. Карпінський і К. Д. Глінка розмістили у міжнародному журналі (1913) статтю з поясненням щодо неможливості (в силу несприятливих обставин) проведення наступної агрогеологічної конференції у Петербурзі у 1914 р.

III З'їзд ґрунтознавців у колишньому СРСР (1921)

У 20-ті роки XX ст. у колишньому СРСР часто проводилися з'їзди ґрунтознавців, які не були багатолюдними, але були змістовними. У 1921 р. було скликано III З'їзд ґрунтознавців і число делегатів, присутніх на цьому заході, досягло 117. Важливим кроком в об'єднанні ґрунтознавчої спільноти стало створення рішенням цього З'їзду Бюро уповноважених ґрунтознавців СРСР (БУГ), якому спочатку відводилася вузька роль консультативного органу серед працівників галузі ґрунтознавства та організаційного органу у проведенні всесоюзних з'їздів. Та вже наприкінці 1922 р., відповідно до викликів часу, значно змінився характер роботи БУГ [10].

Надзвичайна (III Міжнародна) конференція з педології у Празі (1922)

Міжнародна спільнота відновила свою діяльність лише через вісім років після закінчення Першої світової війни — 19–25 квітня 1922 р. було скликано Надзвичайну (III Міжнародну) конференцію у Празі, яка вперше організовувалася як суто педологічна і мала за мету довести, що ґрунтознавство є самостійною

науковою дисципліною, а не галуззю агрогеології, що розглядає ґрунт лише як геологічне утворення. Саме на Празькій конференції було організовано комісії, які надалі сформулюють структуру майбутнього МТГ/ISSS, а саме: 1) з механічно-фізичного дослідження ґрунтів з підкомісією для «культуртехнічного» ґрунтознавства; 2) з хімії ґрунтів; 3) з біології ґрунтів; 4) з картографії; 5) з номенклатури і класифікації з підкомісією для аридних областей [9].

На форумі у Празі було обрано місто Рим, як місце проведення наступної IV Міжнародної конференції ґрунтознавців у 1924 р. та створено Міжнародний комітет для підготовки до неї з президентом Josef Kopecky і генеральним секретарем D. J. Hissink.

Всеукраїнська нарада (з'їзд) ґрунтознавців (1923)

У Києві, 15–21 квітня 1923 р., відбулася Всеукраїнська нарада (з'їзд) ґрунтознавців — перше офіційне зібрання ґрунтознавців і дослідників з інших галузей сільськогосподарської науки, дотичних до ґрунтознавства — геологів, агрономів та ін., на теренах радянської України. Організатор — Секція ґрунтознавства Сільськогосподарського наукового комітету України (СГНКУ), якою керував проф. Г. Г. Махов і був головним ініціатором зібрання. На нараді було презентовано і рекомендовано до видання першу карту ґрунтів України у 25- верстовому масштабі. Розглянуто також попередній план роботи зі створення десятиверстової карти [11, 12]. Зауважимо, що автори цитованих публікацій називають нараду першим з'їздом ґрунтознавців України.

Варто зазначити, надалі діяльність Секції ґрунтознавства СГНКУ у справі картографування ґрунтів буде відмічено на I Всеукраїнському з'їзді вивчення продуктивних сил та народного господарства України, скликаному Наркомпросом (28 грудня 1924–5 січня 1925 рр.) у Харкові. І хоча цей форум не був суто галузевим зібранням і на ньому не піднімалося питання консолідації ґрунтознавчих сил у формі товариства, але було приділено належну увагу проблемам агроґрунтознавства, а саме, обстеженню ґрунтів, та складено плани подальшої роботи з вивчення властивостей ґрунтів. З'їзд проходив за активної участі академіка П. А. Тутківського, професорів Є. В. Опокова, О. І. Янати, Г. Г. Махова, С. С. Соболева, В. І. Крокоса та ін. [12].

Нарада Міжнародного комітету ґрунтознавців у Цюриху (1923)

Свою діяльність з підготовки до форуму в Римі Міжнародний комітет ґрунтознавців (створений на Празькій конференції) розпочав з наради, яка відбулася у Цюриху 7–10 червня 1923 р. Важливою тезою зібрання стала пропозиція Комітету заснувати на майбутній зустрічі в Римі **Міжнародне товариство ґрунтознавства** (МТГ/ISSS): «Незважаючи на існування національних організацій, потрібно прагнути до об'єднання усіх ґрунтознавців у міжнародну організацію — Міжнародне товариство ґрунтознавства» [9, с. 157]. Для підготовки проєкту Статуту Товариства було створено міжнародну комісію у складі: B. Frosterus, J. Girsberger, G. Wiegner і H. Gessner [9].

Підкреслимо, що у статті німецькою мовою [9], де D. J. Hissink описує цю нараду, зафіксовано назву майбутнього Товариства як «Міжнародне товариство ґрунтознавства» (Internationale Bodenkundliche Gesellschaft), так само як і в інших публікаціях англійською (International Society of Soil Science). Однак у ранніх перекладах російською і українською назва звучить як «Міжнародне товариство ґрунтознавців», яку ми і використовуємо.

Стосовно «національних організацій», згаданих у цитаті зі статті [9, с. 157], треба зазначити, що, очевидно, маються на увазі різні установи, але на той час ще не існувало (принаймні, не зафіксовано в публікаціях) жодного офіційно затвердженого національного товариства ґрунтознавців.

IV Міжнародна конференція ґрунтознавців (1924)

Заохочення до вивчення ґрунтів у всьому світі, спонукало наукову спільноту щодо формування відповідної методологічної бази досліджень, тому 12–19 травня 1924 р. у Римі відбулася IV Міжнародна конференція ґрунтознавців. Загалом на конференції було представлено 280 повідомлень, розподілених між різними комісіями. Обговорювалися питання розробки уніфікованих методів аналізу ґрунту; номенклатури для класифікації ґрунтів; підготовки агрогеологічних карт Європи; організації обстежень і досліджень ґрунтів у країнах, де вони ще не були розпочаті; введення вивчення ґрунтів у навчальні програми середніх та вищих шкіл [3]. Саме на цій конференції було ухвалено рішення про заміну назви «педологія» на «ґрунтознавство» та щодо регулярного проведення міжнародних конгресів.

Українську делегацію представляли О. Н. Соколовський і Д. Г. Віленський [13]. До участі у заході було запрошено і Г. Г. Махова. Вчений підготував та надіслав доповідь "Питання еволюції ґрунтів України", проте влада не надала йому дозволу на виїзд.

Міжнародна конференція ґрунтознавців, Рим, 1924 (Джерело: Reyes-Sánchez L. B., Irazoque A. Reevaluating Diversity and the History of Women in Soil Science: A Necessary Step for a Real Change. *Span. J. Soil Sci.* 2022. Vol. 12. Article 10401. <https://doi.org/10.3389/sjss.2022.10401>)

Результати роботи українських вчених були представлені на конференції у вигляді стендових доповідей: Г. Махов (Харків) «Питання про еволюцію ґрунтів України» [14] і «Карта ґрунтів України, масштаб: 10 верст в англійських дюймах» [15]; В. Крокос (Одеса) «Лесові та викопні ґрунти південно-східної України» [16] і «До питання про класифікацію чорноземів на півдні України» [17];

М. Фролов (Київ) «Як працюють картографувальники ґрунтів в Україні» [18] і «Про набоківський (трифазний) метод польових робіт» [19].

19 травня 1924 р. під час ранкового засідання останнього дня IV Міжнародної конференції, учасники ухвалили заснування **Міжнародного товариства ґрунтознавців (МТГ/ISSS)**. Проект Статуту було схвалено одногосно. Згідно з § 2 Статуту Товариство мало за мету піклуватися про всі підгалузі ґрунтознавства шляхом організації конгресів та засідань, створення секцій та комісій, видання журналу та організації бібліографічного центру з проблем ґрунтознавства при Міжнародному сільськогосподарському інституті в Римі. Було ухвалено рішення щодо скликання I Конгресу новоствореного товариства у США і доручено першому президенту J. G. Lipman (США) створення американського організаційного комітету [3; 9].

Журнал «Internationale Mitteilungen für Bodenkunde» завершив своє існування у 1924 р., і мав з'явитися у 1925 р. у новому статусі — друкованого органу МТГ/ISSS як частина Міжнародного науково-агрономічного огляду Міжнародного сільськогосподарського інституту (Рим). Отже у 1925 та 1926 рр. щоквартально виходили друком відомості МТГ/ISSS «Neue Folge» (переклад — «Новий епізод»), але наприкінці 1926 р. Інститут письмово повідомив, що не може видавати журнал на встановлених фінансових умовах і просив віднайти нові можливості вирішення проблеми.

Створення Міжнародного Товариства Ґрунтознавців, Рим, 19.05.1924 (Джерело: Bulletin of the International Society of Soil Science. Bulletin de L'association International du La Scienccee du Sol. Mitteilungeng der Internationalhn Bodenkundlichen Gesellschaft. Amsterdam: Übukkeru Systema B.V., 1974. № 45. P.11)

Після створення Міжнародного товариства ґрунтознавців особливо розширилися рамки роботи БУґ в СРСР. Тепер, на прохання Центрального Секретаріату МТГ/ISSS, Бюро прийняло на себе посередництво між ним і членами Товариства, які мешкали в СРСР. До складу Бюро увійшли українські вчені Г. Г. Махов (Харків) та Ф. І. Левченко (Київ) [20].

V Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців (1926)

Важливим для свого часу форумом став V Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців, який відбувся 10–16 січня 1926 р. в Москві за участю 250 делегатів. Головним із питань, що розглядалися, була участь ґрунтознавців СРСР у I Міжнародному Конгресі ґрунтознавців у Вашингтоні у 1927 р., а також піднімалися питання щодо організації дослідних кафедр та інститутів ґрунтознавства при вищих навчальних закладах, зокрема й технічних, і про видання найбільш цінних наукових праць та матеріалів А. І. Набокова, виконання останнього покладалося на Г. Г. Махова [20, с. 50].

Результати роботи українських вчених були представлені на з'їзді в численних доповідях. Так, у Переліку доповідей V Всесоюзного з'їзду ґрунтознавців від 15 грудня 1925 р. [21] було заявлено такі: Д. Г. Віленський (Харків) «Проблеми створення генетичної класифікації ґрунтів», «ґрунти Терського округу та пов'язані з ними питання»; П. А. Костюченко (Ічня) «Про постановку викладання ґрунтознавства у школах профосвіти сільськогосподарського типу»; В. І. Крокос (Одеса) «Час походження Українського лесу», «Вікові коливання у Нижньо-Дніпровському районі та пов'язане з ними засолення ґрунтів, що прогресує»; Є. Лавренко (Харків) «Рослинність Нижньо-Дніпровських пісків»; Г. Г. Махов (Харків) «Масштаб ґрунтових зйомок у зв'язку з завданнями вивчення ґрунтового покриву», «ґрунти Донбасу (Результати робіт 1925 р.)», «Нижньо-Дніпровські піски (Робота 1925 р.)», «Найголовніші моменти морфології і географії ґрунтів України»; Г. І. Танфільєв (Одеса) «Про ґрунтову карту кол. Херсонської губернії».

Особливої схвальної реакції здобули доповіді Г. Г. Махова, як констатація значущих успіхів українських ґрунтознавців в обстеженні й картографуванні ґрунтів України. Вчений представив вагомі висновки з експедиційних досліджень ґрунтового покриву Донбасу: про лісостеповий характер області Донецького кряжу, дочетвертинний вік материнських порід, морфологічні характеристики чорноземів, і заключення про те, що своєрідне співвідношення висот місцевості призвело тут до утворення вертикальних ґрунтових підзон — південного, звичайного і глибокого чорноземів [22].

У доповіді Г. Г. Махова про результати експедиції з обстеження Нижньо-Дніпровських (Олешківських) пісків було розкрито походження й еволюцію піщаних арен, закономірності руху пісків, характеристики ґрунтів міжаренних проміжків і лесової тераси, ґрунтів подів та інше [23].

У доповіді Д. Г. Віленського [24] з класифікації ґрунтів було представлено чітку систему таксономічних одиниць з наданням конкретного змісту поняттю «тип» ґрунтового покриву, під яким слід розуміти сукупність ґрунтів з близькими морфологічними ознаками навіть за різного географічного положення. Однією з позитивних рис своєї схеми класифікації доповідач назвав її генетичність, простоту і водночас місткість, і те, що вона забезпечує можливість передбачити ще не описані типи ґрунтів і прогнозувати їхні ознаки. Важливо, що «вона дає можливість перейти до позначення ґрунтів літерними символами у вигляді ґрунтових формул».

Обговорюючи доповідь Д. Г. Віленського делегати відмічали важливість спільного вивчення похованих реліктів ґрунтоутворювальних процесів разом з археологами.

На з'їзді було винесено пропозицію щодо «видання праць українських ґрунтознавців, за можливості, ще й російською мовою» [20].

Рішенням з'їзду О. Н. Соколовського було обрано членом постійної комісії з розробки методів хімічного та фізичного дослідження ґрунтів та доручено йому зведення матеріалів щодо використання центрифужного методу механічного аналізу ґрунтів [20].

До складу новоствореної постійної комісії з розробки єдиної класифікації та номенклатури ґрунтів увійшли Д. Г. Віленський, Ф. І. Левченко та Г. Г. Махов [20]. Також двох останніх, рішенням з'їзду, було введено до складу Бюро БУГ.

Пленум Бюро уповноважених ґрунтознавців (1926)

Вже 17 січня 1926 р. у Москві було скликано пленум БУГ. Головним питанням зібрання була підготовка до I Міжнародного Конгресу ґрунтознавців, тому було ухвалено відповідні рішення. На українських вчених покладалося складання колекції ґрунтових карт, планів, та профілів зональних ґрунтів різних типів. Запис у постанові пленуму: «... ґрунтова карта УСРР (масштабу 25 верст у дюймі), якщо не буде до того часу видана, виготовити спеціальний екземпляр — куратор Г. Г. Махов» [25, с. 74]. Для створення рисунків ґрунтів основних типів у кольорах та складання ґрунтових профілів пропонувалося «... використати успішні спроби в цьому напрямі Г. Г. Махова» [25. С. 75].

Всесоюзний з'їзд геологів у Києві (1926)

Цікавим фактом в історії українського ґрунтознавства є участь у Всесоюзному з'їзді геологів, який проходив у Києві з 30 вересня до 6 жовтня 1926 р. Від ґрунтознавців України виступив з вітальним словом професор В. Крокос (Одеса), який наголосив на особливій зацікавленості роботою з'їзду, бо одним з питань, які розглядалися, було дослідження четвертинних відкладів, як найбільш розповсюдженої ґрунтотвірної породи на території України. Було відмічено семирічну роботу українських вчених із систематичного вивчення лесу. Пізніше В. Крокос у доповіді «Методика вивчення четвертинних відкладів України» підкреслив необхідність їх дослідження шляхом глибоких штучних шурфів на плато, з огляду на те, що природні відслонення, які обстежували на схилах, не надавали правильної картини та не містили повної серії четвертинних нашарувань [26].

У другій доповіді професор В. Крокос вказував на чотири яруси лесу, які спостерігалися всюди в Україні — від північного заходу Полтавщини (Лубни, Лохвиця) до Чорного моря. Другий ярус лесу залягав частково над мореною Дніпровського зледеніння, частково під нею, тобто морена вклинювалася в цю частину лесу. Вчений звернув увагу спільноти на те, що верхній ярус лесу причорноморської смуги заходив навіть під рівень моря.

Професор московського університету Г. Ф. Мирчинк підтримував погляди українських ґрунтознавців, які визнавали льодовиковий вік лесу. У доповіді «Стратифікація четвертинних відкладів заходу СРСР» він навів факти тісного зв'язку верхнього ярусу лесу з флювіогляціальними відкладами останнього зледеніння, які спостерігав у Чернігівській губернії.

Професор Д. Н. Соколов у доповіді «До морфології льодовикових та прильодовикових відкладів України та сусідніх країн» вказував, що в Україні спостерігаються ті самі зони льодовикових відкладів, які раніше були вказані для Німеччини та Польщі.

Професор П. А. Двойченко (Крим) зробив доповідь «Історія та генезис Чорного моря». Опираючись на великий фактичний матеріал, який було зібрано в районі Таврії, доповідач описав третинну та четвертинну історії Чорноморського басейну.

Професор Б. Личков у своїй доповіді «Тірренська тераса Дніпра та Черкаська безвалунна область» охарактеризував надзвичайно широку лівобережну терасу р. Дніпро на території Полтавщини, яка покрита моренними відкладами та відноситься до Дніпровського зледеніння. Вчений підкреслював факт відсутності морени у частині тераси між річками Дніпро та Тясмин.

В. В. Резниченко (Київ) у доповіді «Про стародавні пустелі на території Середньої України» надав докази існування міжльодовикових та післяльодовикових пустель України.

Після з'їзду було проведено екскурсії до м. Канів, Поділля та Волині.

Сесія I Міжнародної комісії з фізики та механічного аналізу ґрунту (1926)

14–20 жовтня 1926 р. у Ротамстеді проходила робота I Міжнародної комісії з фізики та механічного аналізу ґрунту, у якій брав участь О. Н. Соколовський. Після повернення, ділячись своїми враженнями від поїздки у науковій статті [27], вчений відмітив високу зацікавленість англійців досягненнями вітчизняного ґрунтознавства та власне О. Н. Соколовського, як його представника.

Роботу комісії було присвячено напрацюванню домовленостей щодо методики механічного аналізу ґрунту для того, щоб результати аналізу можна було використовувати в різних країнах, а не лише у тій, де його виконано, щоби дані давали достовірну картину складу ґрунту, а сам метод був би простим для виконання, що важливо у масових аналізах.

Окрім методики підготовки зразків до аналізування, яка за думкою О. Н. Соколовського, не була новою для вітчизняних ґрунтознавців, вченого більше зацікавило визнання групою колег та комісією рівноцінності зі звичайними методами аналізу (осадження або відмулювання у висхідному струмені) методу піпетування, запропонованого професором Краусом (G. A. Krauss). Цей метод значно спрощував механічний аналіз і був доступним у застосуванні. Обговорювалася також і придатність методу з використанням центрифуги, який за результатами досліджень Новака (V. Novak) і Йозефа (A. P. Joseph) та інших, виявився цілком співставним з седиментаційним методом [27].

VI Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців (1927)

Роком пізніше, 5–13 січня 1927 р., відбувся VI Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців у Ленінграді з 485 учасниками. На порядку денному обговорювалося те саме питання — проведення підготовчих робіт до конгресу у Вашингтоні. Було заслухано 68 наукових доповідей [28].

На з'їзд прибули і президент МТГ/ISSS J. G. Lipman (Нідерланди) і віцепрезидент D. J. Hissink (США). Їх присутність була дуже важливою у зв'язку з уже розпочатою підготовкою до проведення у 1930 р. в Росії наступного, II Міжнародного Конгресу.

Постановою з'їзду затверджено список із 15 делегатів на I Міжнародний Конгрес у Вашингтоні з розподілом по секціях: Секція фізичних властивостей — В. В. Гемерлінг; Хімії — К. К. Гедройц, О. Н. Соколовський, І. В. Тюрин; Мікробіології — В. Л. Омелянський; Родючості — Н. М. Тулайков, С. П. Кравков; Номенклатури і картографії — Л. І. Прасолов, Я. Н. Афанасьєв; Обробітку — Н. А. Дімо, С. П. Кравков.

Вирішено створити редакційну колегію для видання англійською і російською мовами збірника текстів основних доповідей на Конгресі.

Окремим пунктом у постанові було відмічено досягнення ґрунтознавства в Україні, представлені у доповіді Г. Г. Махова (Харків) «Основні моменти генезису і географії ґрунтів України та їх урахування в картографічній і агрономічній роботі», стосовно вивчення провінційних і районних різновидів чорнозему у зв'язку з орографічними і кліматичними особливостями районів. Визнано дуже важливим досвід українських ґрунтознавців у дослідженні властивостей ґрунтів у різних підзонах з урахуванням агрономічної складової. Висловлено побажання

обов'язково представити на майбутньому Конгресі результати як картографічних робіт, так і закінченого вже обстеження ґрунтів 33-х дослідних станцій України. При цьому, слід звернути увагу на те, що Г. Г. Махова не було включено до списку делегатів.

За доповіддю на з'їзді Є. М. Лавренка (Харків) «Основні риси рослинності України» визнано необхідним якнайшвидше опублікування цієї роботи російською мовою. Також висловлено рекомендацію чимскоріше видати російською мовою 4-й том «Географії Росії і України» проф. Г. І. Танфільєва (Одеса).

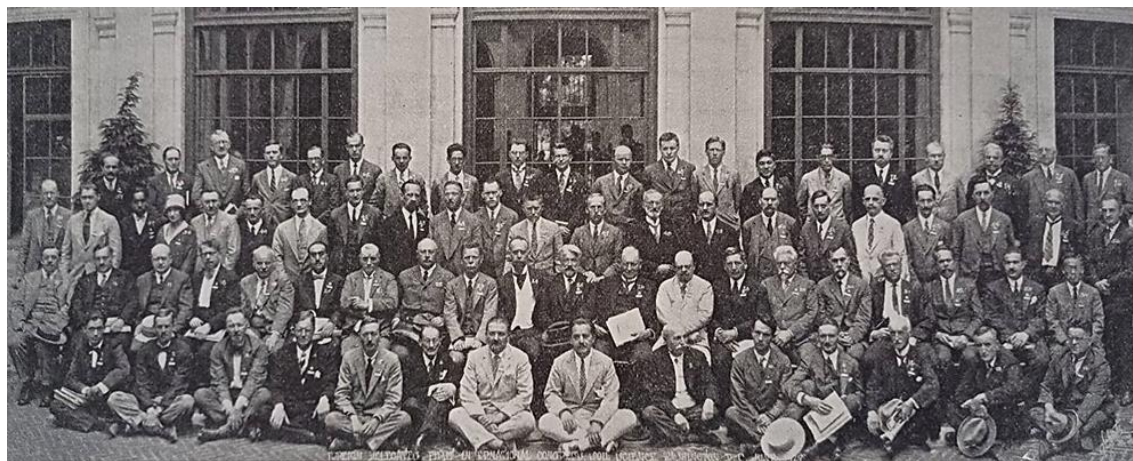
Постановили наступний VII Всесоюзний з'їзд ґрунтознавців зібрати у 1928 р. в Україні. Але пізніше місце зібрання було змінено.

Під час з'їзду було проведено декілька засідань БУГ спільно зі спеціальною комісією з підготовки матеріалів для демонстрації на Конгресі. Від України треба було представити ґрунтову карту, ґрунтові моноліти, які «... бажано монтувати за способом Д. Г. Віленського. Просити Віленського для цього прибути в Ленінград». Моноліти чорнозему, підзолистих і каштанових ґрунтів та солонця планувалося демонструвати як ілюстрації до доповідей [28, с. 60–61].

На засіданні БУГ 2 березня 1927 р. було переглянуто список делегатів на Конгрес у зв'язку з виділенням коштів РНК Союзу. Тепер кількість делегатів було зменшено до 14 і не всі відрядження підтримувалися державним коштом. Від України обрано ще одного делегата — О. Н. Соколовського за умови, що його поїздки фінансуватиме Українська АН [28, с. 63].

I Міжнародний конгрес ґрунтознавців (1927)

I Міжнародний конгрес ґрунтознавців проходив з 13 до 22 червня 1927 р. у Вашингтоні. Його було організовано, як повідомляє А. Е. Hartemink [29], МТГ/ISSS, Американським товариством агрономів і Департаментом сільського господарства США (USDA). Головними організаторами були Jacob Lipman (президент Конгресу) і Curtis Marbut. На Конгресі були присутніми делегати з 31 країни світу [29].

Іноземні делегати I Міжнародного конгресу ґрунтознавців, Вашингтон, 1927 (Джерело: Proceedings and papers of the First International Congress of Soil Science (June 13-22, 1927, Washington, D.C., USA.). Washington, 1928. P. XXII)

На цьому заході ґрунтознавців СРСР було введено до МТГ/ISSS, що знаменувало новий етап розвитку міжнародних відносин. Число учасників від СРСР становило 21, в тому числі, 2 від України і обидва з Харкова — професор О. Н. Соколовський, керівник Науково-дослідної кафедри ґрунтознавства у Харківському сільськогосподарському інституті і професор Д. Г. Віленський, завідувач секції геоботаніки цієї кафедри (1924–1930) [29, 30]. Загалом Оргкомітет

отримав 361 статтю (тези), більшість — до комісій з біології та біохімії, класифікації, номенклатури і картографування [29].

У своїй статті у «Віснику природознавства» (1927) [30] Д. Г. Віленський докладно описав всі події Конгресу і додав декілька власноруч зроблених фото.

З привітальною промовою виступив президент США Calvin Coolidge, підкресливши надзвичайну важливість Конгресу з огляду на виключну значущість ґрунту в людському житті і докладно зупинившись на зусиллях Уряду США для розвитку науки у галузі сільського господарства і ґрунтознавства зокрема. Закінчив він свою промову побажанням «... щоб іноземні вчені поділилися своїми знаннями з американськими, наука бо не знає національних меж і досягнення її служать всьому світові...» [30, с. 70].

Після відкриття одразу розпочалася робота у 6 секціях. Офіційними мовами Конгресу вважалося 5: англійська, німецька, французька, італійська та іспанська. Короткі резюме доповідей (2-ма або 3-ма мовами) опубліковані у 3-х томах. З оголошених 400 доповідей на Конгресі було заслухано більшу частину. Прийнято рішення всі матеріали видати у вигляді «Праць Конгресу» у 5 томах.

Серед заслуханих на пленарних засіданнях була доповідь К. Д. Глінки «Коротка історія ґрунтознавства в Росії».

За оцінкою Д. Г. Віленського, Конгрес «... безумовно займе почесне місце як в історії ґрунтознавства, так і в історії інтернаціональних наукових об'єднань взагалі» [30]. На всій роботі Конгресу відчувався «... вплив нових ідей, зокрема докучаєвської, або, як її називають в Америці, "профільної" школи ґрунтознавства» [30].

Знаковою подією для України та всього колишнього СРСР стало те, що вперше на Міжнародному Конгресі була представлена перша 25-колірна детальна карта ґрунтів України на новій генетичній основі в масштабі 1:1 000 000 з текстом українською та англійською мовами, складена професором Г. Маховим, хоча серед делегатів Конгресу його не було.

Після закінчення засідань всі делегати виїхали у 30-денну польову екскурсію (trans-continental excursion) для дослідження різних типів ґрунтів у різних природних зонах на території США і Канади, огляду сільськогосподарських коледжів, дослідних станцій та окремих ферм. Матеріали, зібрані за маршрутом екскурсії, карти, фото учасників та їхні враження описані в окремому томі Конгресу [31].

В офіційному путівнику, складеному для членів Міжнародного конгресу, надруковано статтю доктора W. W. Weir (представник USDA), в якій викладено нове (на той час) розуміння ґрунту: «ґрунт — це природно-динамічне тіло, продукт ґрунтоутворювальних факторів. Найголовнішими факторами генезису ґрунтів є клімат і життєві ("біотичні") впливи; первинний склад, характер і відношення породи до води і повітря є другим рядом факторів, що визначають властивості ґрунту. "Нова" концепція ґрунту робить можливою природну класифікацію ґрунтів і розвиток ґрунтознавства. Російські ґрунтознавці були піонерами в розвитку цієї концепції, але Сполучені Штати йдуть на чолі всіх інших країн у справі класифікації та картографування ґрунтів. Раніше на ґрунт дивилися, як на кінцевий продукт вивітрювання гірських порід (пісок, глина, мул), через що не було можливості скласти природну класифікацію ґрунтів.» [32, с. 60].

Підсумовуючи результати Конгресу Д. Г. Віленський так описав успішність роботи української делегації: «Крім Бюро ґрунтознавців у Вашингтоні, багатьох університетів і сільськогосподарських коледжів та численних дослідних станцій, українська делегація встановила зв'язок, з метою налагодження регулярного обміну виданнями та різними матеріалами, з низкою інших установ Америки: різними відділами Bureau of Plant Industry у Вашингтоні (ботанічним, у справах вивчення солонців, сухого хліборобства, інтродукції чужоземних рослин та інтеграції), з Geological Survey, зі Смітсонським Інститутом, та Інститутом Бойс-Томпсона біля

Нью-Йорку, з Бруклінським Ботанічним Садам, з Американським Географічним Товариством, з Американським Товариством Культурного зв'язку з Радянським Союзом, і нарешті, з деякими українськими громадськими організаціями Америки, зокрема – з Союзом Українських Робітничих Організацій в Нью-Йорку» [30, с. 76].

Конгресом було ухвалено місце і дату проведення наступної зустрічі — м. Ленінград, 1930 р. Президентом майбутнього конгресу та МТГ/ISSS терміном на три роки обрано академіка К. Д. Глінку. Віцепрезидентом Першої Комісії МТГ/ISSS у справі вивчення механічного складу і фізичних властивостей ґрунту обрано професора О. Н. Соколовського.

Реакцією уряду СРСР щодо організації та проведення II Міжнародного Конгресу ґрунтознавців на теренах Радянського союзу стала постанова РНК СРСР від 18 травня 1926 р. «Про скликання Міжнародного Конгресу з ґрунтознавства в 1930 р. на теренах СРСР» та доповнення до неї, в якому було оголошено склад Комісії (з представників московської інтелігенції) щодо спостереження за організацією майбутнього заходу. До складу виконавчого бюро було введено лише одного представника з України — харківського (на той час) вченого Д. Г. Віленського, на нього було покладено кураторство видавничою діяльністю [33].

Пленум Бюро уповноважених ґрунтознавців СРСР (1927)

Усю підготовчу роботу з проведення II Міжнародного Конгресу було покладено на БУГ, тому вже 28–30 грудня 1927 р. в Москві відбувся його черговий пленум. Від УСРР був присутнім Г. Г. Махов (Харків) і також був запрошеним, але не приїхав за невідомих причин, Ф. І. Левченко (Київ) [34]. На цьому засіданні ухвалено рішення провести опитування, шляхом анкетування ґрунтознавців, і за результатами обрати кандидата у Президенти МТГ/ISSS (через раптову смерть академіка К. Д. Глінки, обраного Президентом на I Конгресі у Вашингтоні). Найбільш бажаним кандидатом вважався К. К. Гедройц. У випадку відмови останнього, рекомендовано обрати одного з таких осіб — професорів А. А. Ярилова, С. А. Захарова або академіка В. І. Вернадського [34].

Також пленум БУГ постановив утворити Центральний та республіканські організаційні комітети. Піднімалося питання про створення окремої секції МТГ/ISSS — Організації об'єднання слов'ян — членів міжнародного Товариства. Ця ідея була висунута членами попереднього Вашингтонського Конгресу слов'янського походження з огляду спільності та легкості розуміння слов'янських мов, але, з огляду на те, що сама ідея створення такої організації порушувала принципи єдності Товариства, пропозицію було відхилено. У той же час, пленум БУГ ініціював створення Всесоюзного центру ґрунтознавців з міжнародним характером роботи [34].

У бесіді доктора D. J. Hissink з академіком В. І. Вернадським (від 22 квітня 1928 р.) щодо організації наступного Міжнародного Конгресу ґрунтознавців йшлося про те, що Організаційний комітет Конгресу повинен обиратися членами МТГ/ISSS саме з тієї країни, де збирається Конгрес. Комітет повинен бути тісно пов'язаний з Президією МТГ/ISSS (Гронінген, Нідерланди) та з головами Міжнародних комісій, але вся відповідальність покладається на Організаційний Комітет [35].

Всеукраїнська нарада ґрунтознавців у Харкові (1928)

Наступним вагомим кроком у справі єднання вітчизняної ґрунтознавчої спільноти стала Всеукраїнська нарада ґрунтознавців, скликана і проведена Науково-дослідною катедрою ґрунтознавства при Харківському сільськогосподарському інституті 28–29 травня 1928 р. у Харкові. На нараду з'їхалися 32 представники 22 установ з різних регіонів України: науково-дослідних

кафедр ґрунтознавства і лісівництва, сільськогосподарських інститутів і політехнікумів, дослідних станцій та інших наукових закладів. У порядку денному наради стояло чотири основних доповіді: 1. О. Н. Соколовський «Завдання і програми викладання ґрунтознавства у ВИШах України»; 2. Д. Г. Віленський «Чергові завдання у справі дослідження ґрунтів України»; 3. М. К. Крупський «Організація Українського товариства ґрунтознавців»; 4. Д. Г. Віленський «Підготовчі роботи у справі організації II Міжнародного Конгресу ґрунтознавців» [36].

Окрім питань, пов'язаних з навчальним процесом і викладанням ґрунтознавства в українських вишах та нагальних завдань у дослідженні ґрунтів республіки, стало питання щодо створення й організації діяльності **Українського товариства ґрунтознавців** на тлі активних підготовчих робіт до запланованого у 1930 р. II Міжнародного конгресу ґрунтознавців у СРСР. У своїй доповіді «Організація українського товариства ґрунтознавців» М. К. Крупський наголосив на необхідності заснування товариства ґрунтознавців як спеціального органу науково-громадської думки і запропонував, для розгляду учасниками наради, тези проекту Статуту майбутнього товариства [37, 38].

Цілком погодившись із думкою доповідача нарада на вечірньому засіданні 29 травня 1928 р. за головування О. Н. Соколовського одногolosно затвердила проект Статуту Всеукраїнського Товариства ґрунтознавців і всі учасники наради стали першими його членами. Для керування справами Товариства було обрано тимчасове Бюро у складі: проф. О. Н. Соколовського, проф. Ф. І. Левченка, проф. Д. Г. Віленського, М. М. Годліна, О. О. Іллічевського, Т. М. Германова, М. К. Крупського. Почесним Головою товариства обрано проф. Г. М. Висоцького, а почесними членами — К. К. Гедройця, і проф. Г. І. Танфільєва. Детальні протоколи Наради опубліковано в «Трудах науково-дослідної кафедри ґрунтознавства» [37].

Як відомо зі зведення інформації про історію національних організацій—членів Міжнародного союзу ґрунтознавства у виданні за редакцією Dr. Rainer Horn, Dr. Winfried Blum, and Dr. Laura Bertha Reyes-Sánchez [6], створення Міжнародного товариства ґрунтознавства (MTГ/ISSS) у 1924 р. активізувало національні зусилля. Але на момент історичної для українських ґрунтознавців наради, ініційованої Науково-дослідною кафедрою ґрунтознавства, очолюваною академіком О. Н. Соколовським, у світі було засновано лише декілька національних товариств. Першим стало Німецьке товариство ґрунтознавства (Deutsche Bodenkundliche Gesellschaft, DBG), засноване 24 лютого 1926 р. в Берліні як секція Міжнародного товариства ґрунтознавства (ISSS). Потім, вже після I Конгресу, ініціативу підхопила Японія (Japanese Society of Soil Science and Plant Nutrition, 1927), українські ґрунтознавці створили своє товариство 29 травня 1928 р. і через півроку (7 грудня 1928) національне товариство було створено в Данії (Danish Soil Science Society) [6].

Важливість цієї травневої наради у Харкові ще й у тому, що у промові Д. Г. Віленського «Чергові завдання у справі дослідження ґрунтів України» висловлено загальну думку ґрунтознавців щодо необхідності організації **Українського Інституту Ґрунтознавства** заради раціональної спланованості ґрунтознавчих робіт та упорядкування і погодженості методик досліджень. Нарада ухвалила Проект Інституту, розроблений науково-дослідною кафедрою ґрунтознавства, і звернення до НКО та Наркомзему щодо скорішого затвердження Статуту і Проекту аби «...з 1-го жовтня поточного року Інститут міг розпочати роботу» [37, с. 221].

За доповіддю Д. Г. Віленського, який ознайомив учасників з протоколами Пленуму Всесоюзного організаційного Комітету щодо підготовки до проведення II Міжнародного Конгресу ґрунтознавців та проекту екскурсійного маршруту, нарада

ухвалила організувати по місцях на території України, де буде проходити маршрут, «осередки сприяння що мають провести підготовчу роботу» [36].

3. Заключення

Усі міжнародні й національні наукові форуми ґрунтознавців були і є дієвою формою будь-якого співробітництва. Вони надавали можливість вченим обмінюватися передовими думками, полемізувати та, досягнувши наукового консенсусу, розробляти й вдосконалювати методичні підходи до польових і лабораторних досліджень, і тим самим розвивати як теоретичні, так і практичні основи ґрунтознавства як науки.

Створення у 1924 р. Міжнародного товариства ґрунтознавців (МТГ/ISSS) зумовило необхідність ухвалення важливих рішень щодо організації відповідних галузевих товариств всесоюзного та республіканського рівнів у колишньому СРСР. Значну частину організаційної роботи виконувало, створене з цією метою, Бюро уповноважених ґрунтознавців, у роботі якого брали участь відомі українські вчені.

Найвагомішим вітчизняним форумом залишається Всеукраїнська нарада ґрунтознавців, яка була скликана і проведена під егідою науково-дослідної кафедри ґрунтознавства при Харківському сільськогосподарському інституті 28–29 травня 1928 р. у Харкові. Головним рішенням зібрання стало затвердження Статуту новоствореного Українського товариства ґрунтознавців (УТГ) і списку перших його членів.

У статті розкрито діяльність українських вчених Г. Г. Махова, О. Н. Соколовського, Д. Г. Віленського, Г. М. Висоцького, Ф. І. Левченка, В. І. Крокоса, М. К. Крупського та інших (всього згадано 25 прізвищ) у справі створення УТГ і розбудови системи національної консолідації знань про ґрунти.

Отже, аналіз офіційних документів дає підставу стверджувати, що сучасна галузева громадська організація — Українське товариство ґрунтознавців та агрохіміків, член Міжнародного союзу ґрунтознавців (ISSS/IUSS) є правонаступником Українського товариства ґрунтознавців, яке було створене 97 років тому у Харкові, тобто через чотири роки після утворення МТГ/ISSS. Точною датою створення УТГ, на нашу думку, треба вважати 29 травня 1928 р., коли одноставним голосуванням було затверджено Статут Товариства і перший список його добровільних членів.

Список використаних джерел

1. Costantini E. A. C. 100 years of Soil Sciences: Centennial Opening Speech. *IUSS Bulletin*. 2024. 144. P. 17–19. URL: <http://www.iuss.org/> (date of application: 20.04.2025).
2. Hartemink A. E. On global Soil Science and regional solutions. *Geoderma Regional*. 2015. Vol. 5. August. P. 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.geodrs.2015.02.001>
3. van Baren H., Hartemink A. E., Tinker P. B. 75 years the International Society of Soil Science. *Geoderma*. 2000 Vol. 96(1–2). P. 1–18. [https://doi.org/10.1016/S0016-7061\(99\)00097-X](https://doi.org/10.1016/S0016-7061(99)00097-X)
4. Hartemink A. E. Early international connections in the development of Soil Science. *Centennial Celebration and Congress of the International Union of Soil Sciences* (Florence – Italy May 19–21, 2024). Abstract book. P. 31. URL: https://drive.google.com/file/d/1mcbITzR1wfY1b4vLAaceHAyg_y_K3vzq/view (date of application: 20.04.2025).
5. Hartemink A. E. 90 years IUSS and global soil science, *Soil Science and Plant Nutrition*. 2015. Vol. 61(4). P. 579–586. <https://doi.org/10.1080/00380768.2015.1055699>
6. Horn R., Blum W., Reyes-Sánchez L. B. (eds.). The International Union of Soil Sciences: A Centennial documentation of its national members. *International Union of Soil Sciences (IUSS)*. Rome, Italy. 2024. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.iuss.org/wp-content/uploads/2024/06/CENTENNIAL-1-5-2024-fabbri.pdf> (date of application: 20.04.2025).
7. Хроника. *Почвоведение*. 1907. № 3. С. 349–354.
8. Глинка К. Д. Первая агрогеологическая конференция в Будапеште. *Почвоведение*. 1909. № 2. С. 125–140.
9. Hissink D. J. Kurze Skizze der Geschichte der internationalen Bodenkundlichen Gesellschaft. *Pedology*. 1928. № 1–2. С. 155–161.
10. Пятая годовщина Бюро уполномоченных почвоведов СССР. *Бюллетени почвоведов*. 1926. № 1. С. 5–6.
11. Тихоненко Д. Г., Вергунов В. А., Горін М. О., Новосад Н. М. Ґрунтознавство в Україні: історія та сучасність: монографія / за ред. Д. Г. Тихоненка. Харків: Майдан, 2016. С. 47–48.

12. Пашківська О. А. Роль I-го Всеукраїнського з'їзду у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України у вирішенні проблем ґрунтознавства в середині 20-х рр. XX ст. *Історія науки і біографістика*. 2015. № 1. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/11.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
13. Sokolowsky A. N. Über eine neue methode der chemizch-mechanizchen bodenanalyse. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. II: I et II comissions. P. 177–180.
14. Mahoff G. G. Questions de L'Evolution du Sol de L'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. P. 482.
15. Mahoff G. G. Carte des Sols de L'ukraine, Echelle:10 Verstes en Pouces Anglais. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. C. 528.
16. Krokos W. Le Loess et Les Sols Fossiles du Sud-Ovest de L'ucraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. P. 482.
17. Krokos W. Sur la question de la classification du tchernoziom (terre noire) dans le midi de l'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. P. 481.
18. Frolov N. Die Bodenkartographische Arbeiten In der Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. P. 528.
19. Frolov N. Sur La Methode Nabokich (a trois phases) De Travaux Sur Le Terrain. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12-19 Mai 1924)*. Rome, 1926. Vol. III: III, IV, V, VI comissions. P. 528.
20. Постановления V Всесоюзного съезда почвоведов. *Бюллетени почвоведа*. 1926. № 2–4. С. 50–55.
21. Список докладов V Всесоюзного Съезда почвоведов. *Бюллетени почвоведа*. 1926. № 2–4. С. 11–15.
22. Махов Г. Г. Почвы Донбасса. Тезисы. *Бюллетени почвоведа*. 1926. № 1. С. 38.
23. Махов Г. Г. Почвы песчаного Нижне-Днепровья (Алешковские пески). Тезисы. *Бюллетени почвоведа*. 1926. № 1. С. 38.
24. Виленский Д. Г. Проблема создания генетической классификации почв. Тезисы. *Бюллетени почвоведа*, 2026. №1. С. 16–17.
25. Сообщения Бюро уполномоченных почвоведов СССР. Постановления Пленумов Бюро. *Бюллетени почвоведа*. 1926. № 2–4. С. 72–78.
26. Всесоюзный съезд геологов в Киеве 30/IX – 6/X 1926. *Почвоведение*. 1926. № 1. С. 104–105.
27. Соколовский А. Н. I Международная комиссия по физике и механическому анализу почвы. Заседания 14–20 октября 1926 г. *Почвоведение*. 1927. № 3. С. 106–111.
28. Постановления 6-го Всесоюзного съезда почвоведов, 1927 г. *Бюллетени почвоведа*. 1927. № 1–2. С. 47–58.
29. Hartemink A. E. First International Congress of Soil Science 1927. *Soil Science Americana (Chronicles and Progressions 1860-1960)*. Springer International Publishing, 2021. P. 385–434. https://doi.org/10.1007/978-3-030-71135-1_11
30. Віленський Д. Г. Перший міжнародний конгрес ґрунтознавців в Америці. *Вісник природознавства*. 1927. № 2. С. 69–76.
31. Proceedings and papers of the First International Congress of Soil Science (June 13–22, 1927, Washington, D. C, U. S. A.) Transcontinental Excursion and Impressions of the Congress and of America. Edited by S. A. Waksman and R. B. Deemer. Washington, 1928. 198 p. URL: https://old.iuss.org/index.php%3Frex_media_type=download&rex_media_file=first_internat_congress_of_soil_science_v ol_i_1927_compressed.pdf (date of application: 20.04.2025).
32. Веир В. В. Новый взгляд на почву: извлечение из статьи д-ра В. В. Веир в официальном Путеводителе для членов I Международного Конгресса почвоведов в Вашингтоне в 1927 г. *Бюллетени почвоведа*. 1927. № 3–7. С. 60–62.
33. Решения Правительства СССР по II Международному Конгрессу почвоведов. *Бюллетени почвоведа*. 1928. № 3–7. С. 127.
34. Протокол заседания Пленума Бюро Уполномоченных почвоведов Союза 28, 29 и 30 декабря 1927 г. *Бюллетени почвоведа*. 1927. № 58. С. 149–154.
35. Резюме беседы д-р Хиссинка с акад. Вернадским 22 апр. 1928 г. *Бюллетени почвоведа*. 1928. № 3–7. С. 135–136.
36. З матеріалів 1-ої Всеукраїнської наради ґрунтознавців 28-29.05.1928 р. (Конаков М. К. укладач). *Труди науково-дослідної катедри ґрунтознавства* / за ред. акад. О. Соколовського. Харків, 1930. Т. 1. С. 211–222.
37. Крупський М. К. Перша всеукраїнська нарада ґрунтознавців. *Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи*. 1928. Т. V. № 5. С. 136–138.
38. Кунець В. В., Лактіонова Т. М., Парасочка І. Ф. Професор М. К. Крупський (1903–1986): життєвий шлях та головні віхи наукової творчості. *Агрохімія і ґрунтознавство* : міжвідом. темат. наук. зб. / ННЦ "ІГА ім. О. Н. Соколовського". Харків: 2024. Вип. 96. С. 58–74. <https://doi.org/10.31073/acss96-07>

UDC 636.4:061.2:005.745(477)(091)

The Ukrainian path in the history of the creation of the International and National Soil Science Societies (1907–1928) (review)

V. V. Kunets ✉, T. M. Laktionova, I. F. Parasochka

National Scientific Center "Institute for Soil Science and Agrochemistry Research named after O. N. Sokolovsky", Kharkiv, Ukraine

✉ victoriya.viva@ukr.net

Received 12.03.2025; Revised 12.05.2025; Accepted 17.06.2025; Available online 01.07.2025

The article examines the history of the origin of the idea of uniting the world soil science scientific community, reveals scientific and organizational approaches for the development of Pedology as an independent science. The results of the work of the first specialized scientific forums convened with the purpose of creating the International Society of Soil Science (ISSN/ISSS) and later the Ukrainian Society of Soil Scientists (USS) are analyzed. The sequence of events in

the development of sectoral scientific thought was traced and the dynamics of changes in its priority areas were revealed, and the Ukrainian component was highlighted. The chronological boundaries of the study include the years 1907–1928 – starting with the first meeting of the scientific community in the former Russian Empire, at which it was decided to hold periodic congresses of soil scientists, and the First International Agrogeological Conference to the All-Ukrainian Conference of Soil Scientists (1928), which became a decisive step to the All-Ukrainian Conference of Soil Scientists (1928), which became a decisive step in the creation of a national Society of Soil Scientists in Ukraine. World Congresses and between them international and national conferences, congresses and numerous meetings allowed scientists to exchange opinions, reach scientific consensus and thereby develop and improve the methodological and theoretical foundations of Soil Science. Scientific discussions and joint field excursions, as traditional attributes of the meetings, were also a necessary addition to the research process. Thus, through joint efforts in the creative work of soil science teams of different generations and countries, the main directions of research, scientific provisions and hypotheses were crystallized. To ensure the sequence of events, the material is presented in chronological order. The activities of Ukrainian scientists G. G. Makhov, O. N. Sokolovsky, D. G. Vilensky, G. M. Vysotsky, F. I. Levchenko, V. I. Krokos, M. K. Krupsky and others in creating the Ukrainian Society of Soil Scientists and developing a system of national consolidation of knowledge about soils are revealed. Important documents for covering this topic were periodical scientific publications of the period under study. Primary importance was given to the study of published official documents of scientific and public organizations and government agencies - decrees, protocols, decisions of scientific forums and meetings. This became the basis for clarifying individual contradictory points in the description of historical events and helped to reveal the logic of their sequential series and enrich them with real thematic content. The material is supplemented with personal memories and impressions of scientists about participation in individual world-class events. An important result of the study is the specification of the process of evolution of a modern public organization – the Ukrainian Society of Soil Scientists and Agrochemists. In fact, the date of its foundation has been proven.

Keywords: soil science; history; congress; conference; national congress; meeting; Ukraine

Citing: Kunets, V. V., Laktionova, T. M., & Parasochka I. F. (2025). The Ukrainian path in the history of the creation of the International and National Soil Science Societies (1907–1928) (review). *AgroChemistry and Soil Science*, 98, 91–108. doi:10.31073/acss98-07 [In Ukrainian].

References

1. Costantini, E. A. C. (2024). 100 years of Soil Sciences: Centennial Opening Speech. *IUSS Bulletin*, 144, June 2024, 17–19. Retrieved from <http://www.iuss.org/> (date of application: 20.04.2025).
2. Hartemink, A. E. (2015). On global Soil Science and regional solutions. *Geoderma Regional*, 5, 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.geodrs.2015.02.001>
3. van Baren, H., Hartemink, A. E., & Tinker, P. B. (2000). 75 years the International Society of Soil Science. *Geoderma*, 96(1-2), 1–18. [https://doi.org/10.1016/S0016-7061\(99\)00097-X](https://doi.org/10.1016/S0016-7061(99)00097-X)
4. Hartemink, A. E. (2024). Early international connections in the development of Soil Science. *Centennial Celebration and Congress of the International Union of Soil Sciences* (Florence – Italy May 19–21, 2024). Abstract book. 31. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1mcbITzR1wfY1b4vLAaceHAyg_y_K3vzq/view (date of application: 20.04.2025).
5. Hartemink, A. E. (2015). 90 years IUSS and global Soil Science. *Soil Science and Plant Nutrition*, 61(4), 579–586, <https://doi.org/10.1080/00380768.2015.1055699>
6. Horn, R., Blum, W., & Reyes-Sánchez, L. B. (eds.) (2024). The International Union of Soil Sciences: A Centennial documentation of its national members. *International Union of Soil Sciences (IUSS)*. Rome, Italy. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefndmkaj/<https://www.iuss.org/wp-content/uploads/2024/06/CENTENNIAL-1-5-2024-fabbri.pdf> (date of application: 20.04.2025).
7. Chronicle. (1907). *Pochvovedenie* [Pedology], 3, 349–354. [In Russian].
8. Glinka, K. D. (1909). The First Agrogeological Conference in Budapest. *Pochvovedenie* [Pedology], 2, 125–140 [In Russian].
9. Hissink, D. J. (1928). Kurze Skizze der Geschichte der internationalen Bodenkundlichen Gesellschaft. *Pochvovedenie* [Pedology], 1–2, 155–161.
10. Fifth anniversary of the Bureau of Authorized Soil Scientists of the USSR. (1926). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 1, 5–6 [In Russian].
11. Tykhonenko, D. G., Vergunov, V. A., Gorin, M. O., & Novosad, N. M. (2016). *Soil Science in Ukraine*. Kharkiv: Maidan [In Ukrainian].
12. Pashkivska, O. A. (2015). The role of the first All-Ukrainian Congress in the study of the productive forces and the economy of Ukraine in solving the problems of Soil Science in the middle of 20ies years of XX century. *History of science and biographical studies*, 1. Retrieved from <https://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/11.pdf> [In Ukrainian] (date of application: 15.03.2025).
13. Sokolowsky, A. N. (1926). Über eine neue methode der chemizch-mechanizchen bodenanalyse. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 mai 1924)*. Vol. II: I et II comissions, 177–180.
14. Mahoff, G. G. (1926). Questions De L'Evolution Du Sol De L'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 mai 1924)*, Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 482.
15. Mahoff, G. G. (1926). Carte des Sols de L'Ukraine, Echelle: 10 Verstes en Pouces Anglais. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 Mai 1924)*. Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 528.
16. Krokos, W. (1926). Le Loess Et Les Sols Fossiles du Sud-Ovest de L'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 Mai 1924)*, Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 482.
17. Krokos, W. (1926). Sur la question de la classification du tchernoziom (terre noire) dans le midi de l'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 Mai 1924)*, Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 481.
18. Frolov, N. (1926). Die Bodenkartographische Arbeiten in de l'Ukraine. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 Mai 1924)*, Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 528.
19. Frolov, N. (1926). Sur La Methode Nabokich (a trois phases) De Travaux Sur Le Terrain. *Actes de la IV Conference Internationale de Pedologie (Rome, 12–19 Mai 1924)*, Vol. III: III, IV, V, VI Comissions, 528.

20. Resolutions of the V All-Union Congress of Soil Scientists. (1926). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 2–4, 50–55 [In Russian].
21. List of reports for the V All-Union Congress of Soil Scientists. (1926). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 2–4, 11–15 [In Russian].
22. Makhov, G. G. (1926). Soils of Donbass. Theses. *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 1, 38 [In Russian].
23. Makhov, G. G. (1926). Soils of the sandy Lower Dnieper region (Aleshkovsky sands). Theses. *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 1, 38 [In Russian].
24. Vilensky, D. G. (1926). The problem of creating a genetic classification of soils. Theses. *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 1, 16–17 [In Russian].
25. Communications of the Bureau of Authorized Soil Scientists of the USSR. Resolutions of the Plenums of the Bureau. (1926). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 2–4, 72–78. [In Russian].
26. All-Union Congress of Geologists in Kyiv 30/IX – 6/X 1926. (1926). *Pochvovedenie* [Pedology], 1, 104–105 [In Russian].
27. Sokolovsky, A. N. (1927). I International Commission on Physics and Mechanical Analysis of Soils. Sessions October 14–20, 1926. *Pochvovedenie* [Pedology], 3, 106–111 [In Russian].
28. Resolutions of the 6th All-Union Congress of Soil Scientists (1927). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 1–2, 47–58 [In Russian].
29. Hartemink, A. E. (2021). First International Congress of Soil Science 1927. *Soil Science Americana (Chronicles and Progressions 1860-1960)* Springer International Publishing, 385–434). https://doi.org/10.1007/978-3-030-71135-1_11
30. Vilensky, D. (1927). The first international congress of soil scientists in America. *Visnyk pryrodopnavstva* [Bulletin of Natural Sciences], 2, 69–76 [In Ukrainian].
31. Waksman, S. A. & Deemer, R. B. (Eds.). (1928). Transcontinental Excursion and Impressions of the Congress and of America. *Proceedings and papers of the First International Congress of Soil Science* (June 13–22, 1927, Washington, DC, USA). Washington. Retrieved from https://old.iuss.org/index.php%3Frex_media_type=download&rex_media_file=first_internat_congress_of_soil_science_vol_i_1927_compressed.pdf (date of application: 20.04.2025).
32. Weir, W. W. (1927). The new concept of soils. A Handbook especially prepared for the meeting and tour of the first International Soil Congress. Extract from the article by Dr. W. W. Weir in the Official Guide for Members of the First International Congress of Soil Scientists in Washington in 1927. *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 3–7, 60–62 [In Russian].
33. Decisions of the Government of the USSR on the II International Congress of Soil Scientists. (1928). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 3–7, 127 [In Russian].
34. Minutes of the Meeting of the Plenum of the Bureau of Authorized Soil Scientists of the Soviet Union on December 28, 29, and 30, 1927. (1927). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 5–8, 149–154 [In Russian].
35. Summary of the Conversation between Dr. Hissink and Academician Vernadsky on April 22, 1928. (1928). *Biulleten Pochvoveda* [Soil Scientist's Bulletins], 3–7, 135–136 [In Russian].
36. From the materials of the 1st All-Ukrainian Conference of Soil Scientists 05/28-29/1928. (M. K. Konakov, Compil.) (1930). In O. Sokolovsky (Ed.). *Proceedings of the Research Department of Soil Science*, 1, 211–222. Kharkiv. [In Ukrainian].
37. Krupskyi, M. K. (1928). The First All-Ukrainian meeting of soil scientists. *Journal of Agronomical Science and Agricultural Research*, 5(5), 136–138 [in Ukrainian].
38. Kunets, V. V., Laktionova, T. M., & Parasochka, I. F. (2024). Professor M. K. Krupskyi (1903–1986): life path and main milestones of scientific creativity. *AgroChemistry and Soil Science*, 96, 58–74. <https://doi.org/10.31073/acss96-07> [In Ukrainian].